

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 16

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 16. — Рівне: РДГУ, 2001. — 154 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, психології, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор** доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН**Мітюров Борис Никифорович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29.06.2001 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 7.

Рівненський державний гуманітарний університет, 2001

ЛІТЕРАТУРА

1. Синиця І. О. Психологія усного мовлення. – К.: Радянська школа, 1974. – 26 с.
2. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори /Упорядник О. В. Проскура. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
3. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. – Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. – 226 с.
4. Русова С. Ф. Нові методи дошкільного виховання. – Прага: Сіяч, 1927. – 112 с.

Одержано редакцією 21.04.2001.

УДК: 370.017 І. М. ДИЧКІВСЬКА

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПРИНЦИП В РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Проблема людини була завжди в центрі уваги наукового знання, яке прагнуло зрозуміти особистість у всій цілісності її буття, у всіх її сутнісних проявах і життєвих відношеннях. Відтворюючи певний цілісний образ людини, вчені формулюють пов'язану з ним систему понять, за допомогою яких уявляється можливим актуалізувати давній філософський принцип щодо людини як “міри всіх речей”.

Багатомірність людини робить її об'єктом дослідження найрізноманітніших наук. Коли людина вивчається як предмет виховання, вона стає об'єктом педагогічної антропології.

Представників антропологічного підходу відрізняє від решти зарубіжних і вітчизняних педагогів “багатофакторний” підхід до проблеми витоків і рушійних сил індивідуального розвитку, як і до питання про роль педагогічного втручання в цей процес. Багатоманітність підходів до вказаних проблем безпосередньо у межах самої антропологічної теорії вимагає її аналізу в контексті різних класифікацій.

Так, за класифікацією М. Н. Певзнера, психолого-антропологічна течія була представлена трьома групами педагогів-реформаторів: представниками експериментальної педагогіки та психології В. Лайем, Е. Мейманом, Г. Мюнстербергом, першими радикальними реформаторами, провісниками “педагогіки, що виходить від дитини” Е. Кей, Ф. Гансбергом, Л. Гурліттом, а також Б. Отто, Й. Кречманом і О. Нейллом, який знаходився під сильним впливом психоаналізу З. Фрейда [1]. Всі вони спиралися на педоцентристську концепцію виховання дитини, засновану на безмежній вірі в унікальність її природи, можливість саморозвитку її внутрішніх сутнісних сил. Розвиток розумівся як результат взаємодії вроджених програм росту з оточуючим світом; визнавалася активність знаряддево-знакової природи душевних сил, аперцептивний характер досвіду, що набувається дитиною, пластичність усіх особистісних властивостей. Остання особливість дозволяла вихованню багато що змінити в природних даних індивіда.

Прагнучи сформулювати завдання “нової педагогіки”, прибічники даного напрямку вважали, що вона повинна ґрунтуватися на спостереженнях за дитиною, оскільки “розуміння її фізичних функцій і спостереження за взаємодією тіла й духу, поступове пробудження її самосвідомості, розвиток її розумового життя є керівництво розвитком” (Л. Гурлітт).

Проголошуючи культ особистості дитини, Ф. Гансберг та інші педагоги-антропологи розуміли її не як певний модус суті юної людини (тобто якусь певну якість, стан або прояв), а як саму суть, певну цілісність, що відрізняє людський вид від інших біологічних видів. В сутнісній і зовнішній самореалізації особистості дитини вони “зчитували” її ставлення до світу, яке, на їх думку, є результатом скоріше неусвідомленого сприймання, ніж систематизованого пізнання.

В оцінці природи дитини багато педагогів знаходились під впливом психоаналізу З. Фрейда та його послідовників. Так, О. Нейлл пояснював справжні причини і приховані мотиви дітей природними імпульсами, що виникають і зникають під впливом підсвідомого, яке він вважав основним джерелом людської поведінки.

Таким чином, в основу педагогічних поглядів представників даного напрямку були покладені дослідницькі дані, одержані психологічною наукою, насамперед експериментальною психологією та психоаналізом, які синтезували знання про людину в цілому.

Медико-антропологічна течія розглядала дитину не лише як соціальний, але й насамперед як біологічний феномен, головне джерело розвитку якого – вроджені інстинкти та інші біологічно детерміновані здібності. Виховання розглядалось як “допомога психічному розвитку дитини від дня її народження (М. Монтесорі); особливо акцентувалися лікувальні аспекти педагогіки, яка була покликана нейтралізувати негативні впливи природи та сприяти гармонії тіла і духу у виховному процесі. Прибійниками даної течії розроблено різноманітний дидактичний і методичний матеріал, спрямований на розвиток моторики, сенсорної культури та інтелектуальних здібностей дітей різного віку.

Медико-антропологічна течія представлена насамперед іменами М. Мак-Міллан, М. Монтесорі, О. Декролі, Е. Шульце. Останній розглядав педагогіку як “діагностико-терапевтичну ціннісну науку [1]. Шульце розробив “емпірико-феноменологічний метод”, який мав неочікуване значення насамперед для практичної педагогіки. Особливу увагу представники даного напрямку звертали на так звані “позаінтелектуальні моменти”: іноді це тепло, вогонь, натхнення, сильний імпульс, потяг, поштовх або ерос, без яких “неможливе справжнє виховання” (О. Декролі). “Розпізнати ерос, розкрити його значення, уміти його запалювати й гасити – одне з найпрекрасніших завдань академічного викладання” (Е. Шульце).

Спираючись на ідеї своїх попередників Г. Ігара і Е. Сегена, М. Монтесорі та інші представники течії пройшли шлях від фізіологічної антропології, яка класифікувала дітей за біологічними типами, до антропології педагогічної, яка визнавала самоцінність особистості дитини і свободу як неодмінну умову розвитку її унікальної природи. В своїй “Педагогічній антропології” М. Монтесорі розвинула думку відомого італійського антрополога того часу Дж. Серджі стосовно того, що “проводити антропологічні виміри – зовсім не означає встановлювати систему педагогіки”, і що “для пошуку розумних природних методів виховання суттєво необхідно вести точні і раціональні спостереження над людиною як особистістю, особливо у період до 7 років, оскільки це вік, в якому повинні закладатися підвалини виховання та культури” [5, 24-25].

Завдяки зусиллям М. Мак-Міллан, М. Монтесорі, О. Декролі було обґрунтовано тезу, яка мала першочергове значення для антропологічної педагогіки і яка стала чи не основною її посилкою, – теза про чутливість (підвищену чутливість) окремих періодів розвитку до певних за характером, кількістю та якістю взаємодій. Як зазначає Б. М. Бім-Бад, ідея чутливих періодів найтіснішим чином “прив’язала” проблеми виховання до вирішення проблем розвитку: його умов, детермінант, чинників [2, 11].

Медико-антропологічна течія методологічно зблизила педагогіку з медициною, заклала основи медичної педагогіки та рефлексології, сформувала у своїх надрах феномен медичної та психолого-педагогічної діагностики, розробила відповідний методичний і психотехнічний інструментарій.

Соціально-антропологічна течія виходила з універсального, цілісного знання про дитину як феномен біосоціальний, надавала пріоритетного значення не тільки внутрішнім механізмам її розвитку, а й процесу соціалізації, ролі розвивального середовища. Останнє розумілось як спільність дітей і дорослих, соціальна функція якої полягала в кооперації зусиль, міжособистісної інтеракції і паритетній взаємодії.

Серцевину ідеології даної течії є педагогіка общинності, що розглядає культивування общинності як умову виховання індивідуальності в процесі колективної життєдіяльності; конструє школу як дослідне поле для розвитку дитини, як життєвий простір для її входження у соціум.

Відмінною рисою течії є педагогічний сенсуалізм, що проголосив примат живого досвіду дитини, накопиченого у процесі індивідуального і колективного життя [3; 4; 7; 9]. Ідеї соціально-антропологічної течії об’єднали таких різнопланових реформаторів, як автор Йена-плану П. Петерсен, французький педагог, засновник “педагогіки успіху й радості” С. Френе, директор Австро-американського інституту виховання П. Денглер, яскравий представник “шкіл-співтовариств” Ф. Карсен та ін.

Педагогіка общинності сприяє соціальній трансформації зростаючої особистості, яка здатна не тільки до саморозвитку, а й до зміни свого соціального оточення. Така трансформація в гуманістичних системах соціально-антропологічного напрямку була можлива тому, що педагогіка общинності починалася безпосередньо з дитини, з урахування її актуальних проблем і умов життєдіяльності. В цьому плані уявляється доцільним посилення на положення аксіологічної теорії, згідно якому “немає прямого переходу зовнішнього впливу у мотив, а таким він стає за умови його співвіднесення з актуальною потребою” (Т. М. Ломтева).

Таким чином, представники соціально-антропологічної течії вбачали можливість збагачення через общину середовища існування дитини, її гуманізації та персоналізації, створення життєвого простору, адекватного потребам індивіда, що розвивається.

Однак не дивлячись на різноманітність підходів до трактувань основних проблем педагогіки, представників усіх течій об'єднувало спільне: гуманістичний підхід до особистості дитини, визнання її унікальної природи, права на індивідуальний і вільний розвиток.

В наш час накопичений великий науковий фонд, який забезпечує антропологічний підхід до побудови і реалізації всіх освітніх систем, в тому числі системи педагогічної освіти. Як зазначає академік В. О. Сластєнін, стратегію сучасної педагогічної освіти повинні визначати “розвиток і саморозвиток особистості педагога, здатного вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах, відповідально і професійно брати участь в освітньо-виховних процесах” [8, 221]. Ця стратегія втілюється у принциповій спрямованості змісту і форм освітнього процесу вищої педагогічної школи на становлення духовно розвиненої, культурної особистості, яка володіє цілісним гуманістичним світосприйманням, активно реалізує свій творчий потенціал у професійно-педагогічній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтернативные модели воспитания в сравнительной педагогике: В 2-х ч. / Под ред. М. Н. Певзнера и С. А. Расчётиной. – Новгород, 1994.
2. Бим-Бад Б. М. Педагогические течения в начале XX века: Лекции по педагогической антропологии и философии образования. – М.: РОУ, 1994. – 112 с.
3. Денглер П. Классный коллектив в школе будущего // Новые системы образовательной работы в школах Западной Европы и США / Под ред. С. В. Иванова и Н. Н. Иорданского. – М.: Работник просвещения, 1930. – С. 47-57.
4. Кузин Э. Р. Метод свободной работы группами // Новые системы образовательной работы в школах Западной Европы и США / Под ред. С. В. Иванова и Н. Н. Иорданского. – М.: Работник просвещения, 1930. – С. 58-65.
5. Montessori M. L'Antropologia Pedagogica. – Ed. Vallardi. – Rome, 1905. – 508 p.
6. Ломтева Т. Н. Общинное образование на Западе и в России как фактор гуманизации образовательной деятельности взрослых: Автореф. дисс... канд. пед. наук. – Ростов-на-Дону, 1994. – 17 с.
7. Petersen P. Der Kleine Jena-Plan. Braunschweig. – Berlin, 1955. – 111 s.
8. Сластєнін В. А. Педагогическое образование: опыт философско-антропологической рефлексии. – М.: Издательский Дом Магистр-Пресс, 2000. – С. 220-228.
9. Френе С. Избранные педагогические сочинения. – М., 1990.

Одержано редакцією 24.05.2001.

УДК: 370: 159. 964. 26 О. І. КОСАРЄВА

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ІГРОВОЇ АДЛЕРІАНСЬКОЇ ТЕРАПІЇ У ВСТАНОВЛЕННІ КОНТАКТІВ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Одне з головних практичних завдань вікової та педагогічної психології полягає у розробці методів управління процесом формування повноцінної гармонійної розвинутої особистості дитини з перших років її життя. Основним шляхом реалізації даного завдання є налагодження продуктивної взаємодії дитини з дорослим.

ЗМІСТ

Воробйов А. М. До проблеми психічної депривації в дитячому віці у сучасній соціальній ситуації	3
Янциур М. С., Дем'яненко І. О. Стан професійного самовизначення учнів IX та XI класів у сучасних умовах	8
Димченко С. С. Психологічні особливості самостійної роботи в класі диригування	16
Іванюта О. В. Теоретичні аспекти вивчення візуального мислення	19
Главінська О. Д. Вплив самооцінки школяра на ставлення до своєї учбової діяльності	23
Марченко О. М. Особливості мотивування учіння старшокласника за умови впровадження нових інноваційних технологій навчання (10-11 класи)	27
Цуканова М. С. Соціально-психологічна характеристика злочинної поведінки неповнолітніх	31
Філоненко М. М. Формування спостереження і спостережливості у процесі сприймання об'єктів та явищ навколишнього середовища	34
Яцюк Н. О. Емоційна підтримка як важливий компонент виховного процесу	37
Безлюдна В. І. Актуалізація комунікативної потреби у дітей дошкільного віку	41
Горопаха Н. М. Психологічні основи формування у старших дошкільнят інтересу до пізнання природи	49
Поніманська Т. І. Психологічні особливості підготовки студентів до гуманістичного виховання	54
Маліновська Н. В. Психологічні механізми навчання старших дошкільників переказування художніх творів	57
Дичківська І. М. Антропологічний принцип розвитку зарубіжної гуманістичної педагогіки	60
Косарева О. І. Застосування методів ігрової адлеріанської терапії у встановленні контактів з дітьми дошкільного віку	63
Терешко Л. В. Розвиток зв'язного мовлення в загальному контексті навчання і розвитку дітей дошкільного віку	67
Назаревич В. В. Особливості використання методів ігрової терапії у корекційно-виховній роботі закладів інтернатного типу з соціально-дезадаптованими дітьми дошкільного віку	70
Пальчевський С. С. Суггестопедичний метод Г. К. Лозанова	75
Литвиненко С. А. Виховання як соціально-культурний феномен	80
Колупасва Т. Є. Молодіжні проблеми в Україні: шляхи реалізації	85
Машкіна Л. А. Формування психологічної культури майбутнього педагога	90
Станіславська К. Шляхи активізації пізнавально-творчої діяльності студентів мистецьких вузів	93
Кочубей Л. В. Формування навичок діалогічного мовлення на уроках з російської мови	98
Яцейко В. А., Сех І. С. Формування професійного мислення у студентів при виведенні природних понять	101
Титаренко В. П. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання учнів у процесі трудового навчання	108
Козяр М. М., Гордійчук І. І., Вовк В. Ф., Лебедюк Є. А. Теоретичні основи побудови системи задач з інженерної графіки	113
Лісневський А. В. Шляхи активізації навчально-виховного процесу у вузі	117
Онищук В. І. Читання нот з аркуша як важливий чинник професійної підготовки виконавців на духових інструментах	121
Петренко О. Б. Гендерні тенденції у практиці виховання	124
Юсупова М. Ф., Сидоренко В. К. Передумови використання комп'ютера в процесі навчання графічним дисциплінам	128
Петренко В. В. Формування політичної культури учнів – одна із необхідних умов громадянськості особистості	135
Середюк Л. А. Особливості самовираження сучасних старшокласників	141
Бричок С. Б. Особливості навчального процесу в церковнопарафіяльних школах Волині кінця XIX – початку XX ст.	144
Відомості про авторів	150

Наукове видання

**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання
в закладах освіти**

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 16

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор Безлюдна В. І.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Бондаря А. М.

Здано до набору 01.06.2001 р. Підписано до друку 29.06.2001 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 18,81. Обл. вид. арк. 19,36. Замовлення № 128 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 16. — Рівне: РДГУ, 2001. — 154 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, психології, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378ББК 74.20